

ARKEOLOGI I NORR 14



ARKEOLOGI I NORR 14

2014

ARKEOLOGI I NORR 14

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för idé-
samhällsstudier



UMEÅ UNIVERSITY
Department of
Historical, Philosophical
and Religious studies

Omslagsbild:

Detalj av det frampreparerade skelettet i graven från Västra Ansvar, Överkalix
Foto: Lars Liedgren.

Utgivare och distribution:

Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet
SE-901 87 Umeå, Sverige.
Hemsida: <http://www.arkeologiinnorr.se>

Redaktör:

Per H. Ramqvist
epost: per.ramqvist@arke.umu.se

Grafisk form, lay-out och omslag:

Per H. Ramqvist
Brödtexten är satt med Garamond 10/12
och rubriker med Arial Narrow

Engelsk språkgranskning

Sees-editing Ltd, UK

ISSN 0284-558x

Tryck:

Original, Umeå
2014

Innehåll

<i>Per H. Ramqvist</i> Förord	v
<i>Lars Liedgren</i> Rödockragravar i Norrbotten	1
<i>Inger Zachrisson</i> Okänd och misskänd - skinnskrapan R. 416. Ombytta könsroller i Mellanskandinaviens yngre järnålder	41
<i>Ingela Bergman</i> Kulturarv, landskap och identitetsprocesser. Ett forskningsprogram mitt i samhällsdebatten	67
<i>Per H. Ramqvist</i> Om järnålderns och medeltidens bebyggelseetableringar i norr	81
<i>Peter Persson</i> Boteåkitteln - en fråga om datering	107
<i>Lars Göran Spång</i> Att rekapitulera äldre undersökningar. Exemplet Alnön i Medelpad	123
<i>Staffan Mjönes</i> Det omkullslagna schackbrädet. En kulturhistorisk undersökning av Överhogdalsbonad II	145

Att rekapitulera äldre undersökningar

Exemplet Alnön i Medelpad

Lars Göran Spång

English summary

In previous research, the Alnösundet channel was considered a unified district during the Iron Age, centred in Skön on the mainland. Previous research has not, however, focused on the island of Alnön, despite being a rich source of material from excavations undertaken in the 1930s. Today, almost everything is available online. This study draws attention to the possibility of analysing the results of these surveys. In particular, the focus is on previously formulated questions about whether the size of burial mounds is a mark of rank, and if this is reflected in the contents of the graves. No general pattern has been detected; but phalanges (claws) from bears, presumed to originate from the bear skins worn by fur traders or practitioners of the Oden cult, are seldom associated with imported items of bronze and glass. There is also an analysis of population concentrations based on the triangulation of these graves and the locations of 18th century farms. During the Iron Age, proximity to the channel was probably more important than access to the productive land. During the 1700s, however, the population moved towards the middle of the island and the productive land.

Lars Göran Spång, Murberget, Länsmuseum Västernorrland, Box 34. SE-871 21 Härnösand, Sweden. lgs@murberget.se

Inledning

Jag ställdes inför en utmaning när jag fick uppdraget att förtydliga vilka motiv som låg bakom att utse norra Alnön utanför Sundsvall som riksintresse. Skyttar och information om området har fokuserat på Alnös unika geologi och natur, men förhistorien var något försummad. Alnö gamla medeltida kyrka var en pärla, som utan tvekan har fått välförtjänt uppmärksamhet, men alla gravar som fanns i området var lite omtalade.

Under 1930-talet utfördes flera undersökningar och Alnön har därmed ett jämförelsevis rikt källmaterial. Några forskningsstudier har också genomförts, men möjligheterna är så mycket större. Ett större engagemang omkring det rika material som kommit fram skulle utan tvekan



Lars Göran Spång
(f. 1948). Fil dr i arkeologi, 1:e antikvarie på Murberget, Länsmuseum Västernorrland sedan 1994. Dessförinnan antikvarie på Västerbottens museum sedan 1978.

Stipendiat på Canadian Circumpolar Institute i Edmonton. Disputerade om Åsele Lappmarks förhistoria 1997. Arbetar för närvarande med ett urval riksintressen i Västernorrland.



Fig. 1. En medelstor gravhög vid Röde, Raä 20, med Gistadalen i bakgrunden. Gravhögen har endast restaurerats på 1930-talet. Foto: Björn Grankvist, Murbärgen.

skapa större förståelse för att norra Alnön är en riksintressant kulturmiljö. Jag hoppas denna studie kan visa något om vilka resurser som står till buds.

Tillgången på s.k. elektroniska resurser har vuxit markant på senare år, vilket gör det lätt att orientera sig i databaser och arkiv. Denna studie vill också visa vilka möjligheter som erbjuds genom att länka samman data från olika källor till en GIS-miljö som öppnar nya infallsvinklar på ett relativt föråldrat källmaterial.

Min ledfråga inför denna studie har varit att tolka skillnaden mellan fastlandet och Alnön, samt Alnös roll i yngre järnålderns nätverk med omvärlden. Alnösundet har förmodligen varit viktig farled som lätt kunnat kontrolleras. Det visar sig tydligt under medeltiden då kastal-liknande kyrkor byggs på vardera sidan (Puktörne 2000:9ff). Norrstigen, vars sträckning beskrivs i Hälsingelagen från 1300-talet, hade vinterväg över Alnön (Holmbäck & Wessén 1940:292), vilket är en påminnelse om vintertrafikens betydelse och att vattenleder kanske i första hand var isleder.



Fig. 2. Vy över Alnösundet från SO. samt gravar i Alnö och Skön socken (röda prickar). I Timrådalen finns ytterligare gravar som inte redovisas här. Havsnivå är markerad i blått på 15 meters nivå, vilket ungefär motsvarar havsnivån vid yngre järnåldern. Bilden framställd med Google Earth.

Arbetslösheten efter sågverksepoken

Alnön är relativt väl undersökt med sina över 30 utgrävningar. Några totalundersökningar i samband med exploateringar har inte utförts. De flesta undersökningarna utfördes 1939 som "vårdåtgärder", med motiveringen att fornlämningarna hade skadats.

Bakgrunden till denna satsning på arkeologi var att Alnö drabbades av stor arbetslöshet när sågverksdöden inföll på 1930-talet. Många hade flyttat till Alnön för att få arbete på de många sågverken. En inflyttningsvåg började under sågverksepoken och orsakade en befolkningsökning från 1000 invånare på 1850-talet till nästan 7000 femtio år senare (Löfren 1955:374f).

Trygghetssystemen var vid denna tidpunkt inte särskilt påkostade, men ändå gjordes en del ansträngningar för att mildra eländet med arbetslösheten. Samhället (Statens arbetslöshetskommission) ordnade väg- och vattenutbyggnader i form av "reservarbeten". Riksantikvarien ansökte om att på samma sätt ordna restaurering och undersökning av fornlämningar på Alnön (Ekelund 1939). Ansökan beviljades och undersökningarna påbörjades 1939 och kom att ledas av Gunnar Ekelund.

Utgrävningsmetodik vid restaurering

15 personer fick jobb under en halvårsperiod. Sammanlagt 46 fornlämningar blev restaurerade, varav hälften även blev utgrävda. I snitt ägnades 3-4 arbetsdagar åt varje fornlämning, sammanlagt 17800 arbetstimmar. Med denna tidplan fanns inte stort utrymme för detaljerad dokumentation, men karteringen är förhållandevis väl genomförd. Enligt uppgift togs många fotografier, men på nätet hittar jag endast ett fåtal.

Inventering och tidigare forskning

Ekelunds resultat fick inte särskilt stort genomslag i forskningen förrän Klas-Göran Selinge (1977) gjorde en samlad analys av järnåldern i Väster-norrland där även 1970-talets fornminnesinventering för den ekonomiska kartan blev ett viktigt källmaterial. Han sammanställde resultaten och kunde identifiera ett antal centralbygder varav Alnö ingick i ett gemensamt komplex runt Alnösundet vid Indalsälvens mynning (Selinge 1977:189ff).

En mer detaljerad analys av bygder och centralorter har utförts av Peter Persson (2009) som radar upp ett antal kriterier som indikerar högre status:

- Stora högar, ju större hög desto högre rang.
- Importerade och begärliga föremål såsom hästmundering, vapen, kittlar, ädelmetaller, agrafer/häktesspännen, björnfalanger och benpilspetsar

Att benpilspetsar skulle representera hög status kan ifrågasättas. De skulle ju kunna tillverkas av vem som helst, men eftersom de vanligtvis påträffas tillsammans med björnfalanger finns det, enligt Persson, anledning att tro att de hör ihop med framstående individer (bärsärkar, utövare av odenkult) med björnfäll som attribut.

Den rumsliga spridningen av högstatusfynd och stora högar, samt andra centralortsindikerande spår såsom *hov*- och *vi*-namn, ger vid handen att det fanns 26 bygder i Ångermanland och Medelpad under järnåldern. Alnösundet, med Skön och Alnön på vardera sidan, var en av dessa.

Per Ramqvist (2012) har fokuserat på Skön, som ligger på fastlands-

sidan av Alnösundet och sett att storhögarna är särskilt frekventa och t.o.m. indikerar en kungaelit. Bland annat framförs tanken att olika dalgångar har olika karaktär. En central fråga är att storleken speglar den sociala hierarkin. Ljustadalen och Alnöbygden betraktas därmed som relativt underordnade bygder. Gravarna är inte så stora och fyndmaterialet vittnar sällan om någon högre status hos de gravlagda. De största högarna fanns vid Västlandsdalen där en regional elit var lokaliserad (Ramqvist 2012).

Elektroniska resurser - en översikt

Arkeologiska Databaser i Norrland (ADIN) innefattar bland annat en ambitiöst upplagd databas över alla arkeologiska undersökningar som genomfördes i Norrland under åren 1950-1995. Arbetet genomfördes vid arkeologiska institutionen, Umeå universitet under ledning av Per H. Ramqvist (2000). ADIN är textbaserad och statisk, såtillvida att den saknar uppdateringar. I Västernorrland har databasen emellertid uppdaterats och kompletterats, men är ännu otillgänglig på webben.

Riksantikvarieämbetets Forminnesinformationssystem (FMIS) har varit med sedan länge och varit en ovärderlig hjälp för att hitta källmaterial om arkeologiska undersökningar. Nu är posterna över fornlämningar inte alltid länkade till föremålsdatabaser i Statens Historiska Museum (SHM), men med några grepp går det också att hitta uppgifter om var föremålen kommer ifrån.

SHM har skannat katalogkorten rakt av och i järnålderskatalogen finns konsekvent katalogbilder på föremålen. Kvalitén är inte den bästa men med lite bildbehandling går det att få hyfsat resultat.

De närmaste åren kommer förmodligen en hel del att förbättras avseende arkeologiskt källmaterial på webben. Riksantikvarieämbetet har ambitionen att förbättra flödet och tillgängligheten av arkeologisk digital information i projektet "Den digitala arkeologiska produktionskedjan" (DAP).

Andra museer har i varierande grad digitaliserat sina samlingar. Västerbottens museum har samlat länets museidatabaser i en portal - Kulturarv Västerbotten - och med avancerad sökning kan man få fram fynduppgifter med ledning av sökfält som tyvärr är väldigt svåra att förstå. Läns museet Gävleborg har en liknande portal men enklare utformad. Norrbottens länsmuseum har inga webbaserade databasresurser ännu,

men registrerar samlingar i databassystemet Carlotta. Fjäll och same-museet Åjtte använder också Carlotta och har en webbsida för sökning i samlingarna. Övriga museer i Norrland hänvisar till sedvanliga kontakter via handläggare för att få information.

Västernorrland tycks erbjuda den bästa webblösningen i Norrland för redovisning av källmaterial om arkeologiska undersökningar, framförallt för att alla rapporter är skannade och sökbara på Murbergets hemsida. Därtill finns i samma databas C-uppsatser och andra rapportliknande dokument som rör länets arkeologi och kulturhistoria. Murbergets bild- och föremålssamlingar finns också tillgängliga, och för närvarande utvecklas en kartfunktion till databaserna. Det pågår även diskussioner om att göra en uppdaterad version av ADIN-Västernorrland tillgänglig via webben.

På kartfronten har det också hänt mycket på senare tid. Webbaserade grundkartor är tillgängliga kostnadsfritt och nästan alla historiska kartor är skannade och tillgängliga via Lantmäteriet och Riksarkivet. Höjddata finns kostnadsfritt via NASA, och Lantmäteriet gör fortlöpande detaljerade laserskanningar av terrängen (LIDAR), som t. ex. ger helt nya möjligheter att studera forna stränder.

Tillvaratagna fynd

Fynden från Ekelunds utgrävningar hamnade på Statens Historiska Museum (SHM). De registrerades och fotograferades sedan i den s.k. järnålderskatalogen, som nu har skannats och tillgängliggjorts på museets hemsida.

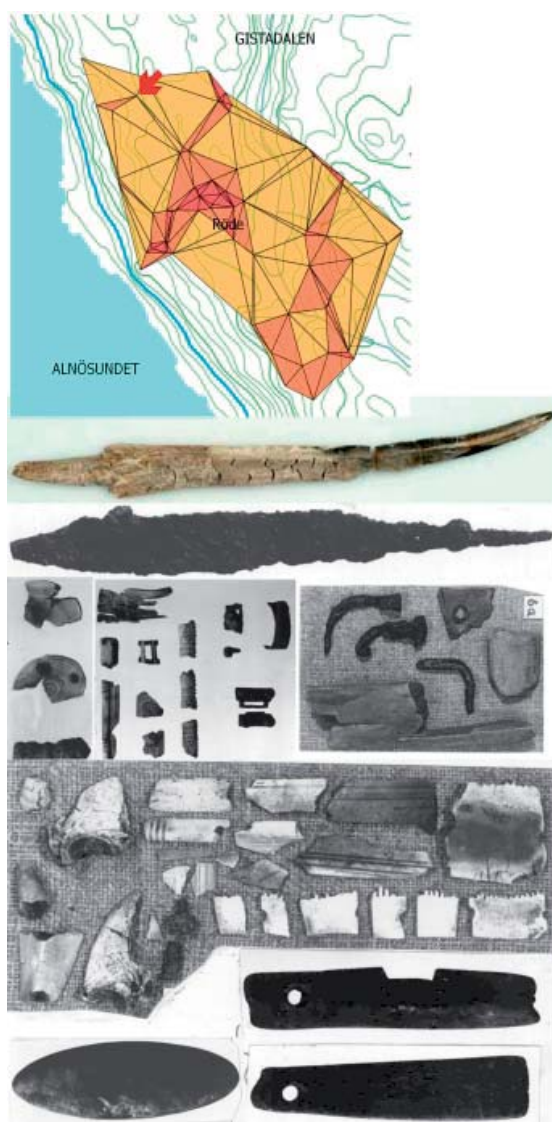
Nedan redovisas ett urval fynd som tagits tillvara och bilder från järnålderskatalogen. Beskrivningarna (med kommentarer i parentes) är hämtade från katalogen. Kartans polygoner visar var gravarna är koncentrerade och beskrivs närmare i figur 10.

Kartering och rektifiering

Fynduppgifter i SHM:s katalog är som bekant inte alltid länkade till fornminnesregistret, något som påtalats som ett allmänt önskemål. Därför kan det innebära ganska mycket manuellt arbete att få en exakt koordinat på fynden och den fornlämning de kommer från. I Alnös fall är det extra besvärligt om man vill precisera vilken grav inom ett

Fig. 3. Raä 7, Alnö sn. Undersökning av en starkt skadad gravhög med två begravningar, primär- och sekundärbegravning, bägge med brandlagret. Det undre brandlagret var lagt över en naturlig skreva i berggrunden.

Fynd: SHM 22492:6, från övre brandlagret (sekundär): Brända ben (människa och djur), två hängbrynen, nitlar/spikar av järn, fragment av benkam med kamfodral, hornföremål med knopp (örnerat med flätbandsmönster och zickzackmönster), sandstensbryne, nitbricka. Ca 10 cm över undre brandlagret fynd av en spetsoval eld-slagningssten med kantfåra. Fynd från undre brandlagret (primär): brända ben (människa och tåfalanger av hund (björnfalanger), eneggad järnkniv, två bitar av olika pilspetsar av ben, nitlar av järn, fragment av benkammar (handtagskam?), kamfodral, hyska och häkta av brons (häktestännen med agraffer), bronsfragment, pryl av järn, triangulär benpilspe, del av kniv? beslag av brons. Enligt Selinge (1977:272) skall pärlor ha hittats i det undre brandlagret och falangerna är inte av hund utan av björn.



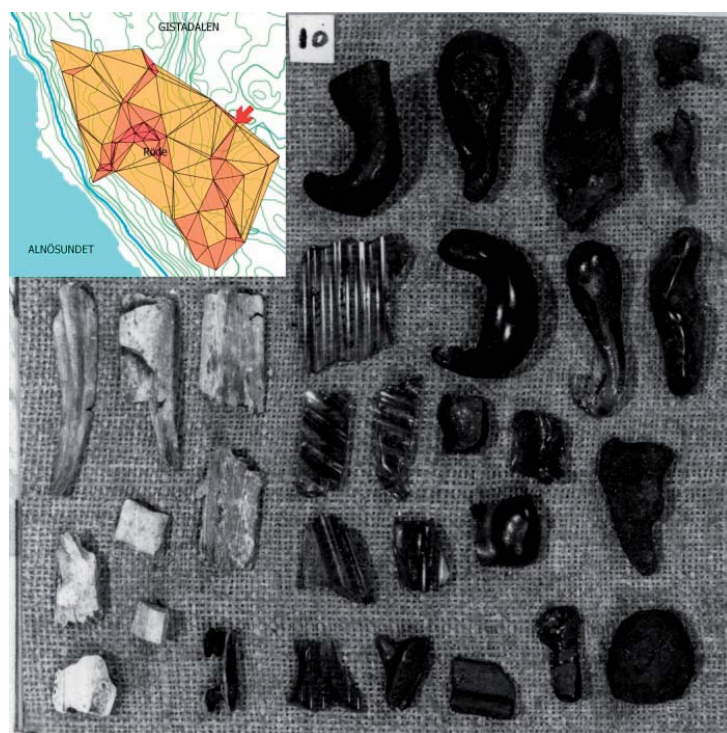


Fig. 4. Raä 37, Alnö sn. Undersökning av tre högar varav en utan fynd. En hög med jord och stenfyllning med kompakt brandlager.
Fynd: SHM 22492:10 (nr 2 i planen i fig. 5): Brända ben av människa, rektangulärt bronsbeslag med två nitar med platta huvuden, bitar av triangulär benpilspets, kamfragment ornerad med linjer och punktcirklar (enl. Seling handtagskam), 15 smälta, samt några osmälta, bitar av en gulgrön glasbägare (typ VWG 282, snartemobägare) och en falang av hund (björn).

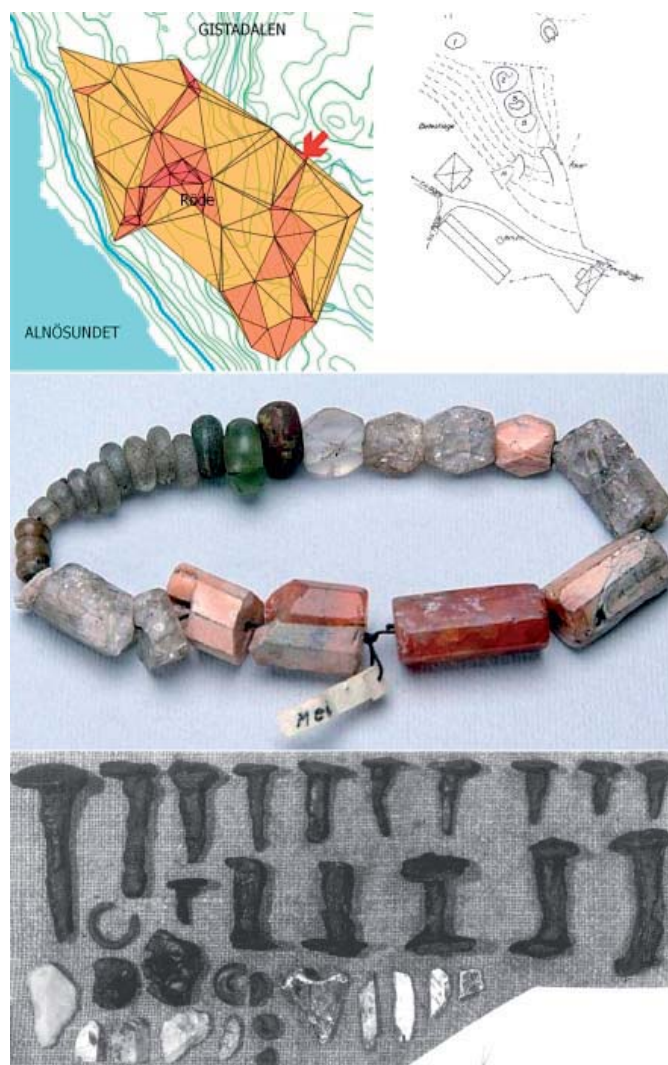


Fig. 5. Raä 37, Alnö sn. En osäker fornlämning liknande ett odlingsröse.
 Fynd: SHM 22492:11 (nr 1 i planen): Brända ben av människa, 10 nitav av järn, 8 stift av järn, kamfragment, 30-tal pärlor (av karneol, bergskristall, glas, glasfluss), en liten flintbit, tåfalang av hund (björn), trind bronsten som böjts om till en ring med öppna ändar.

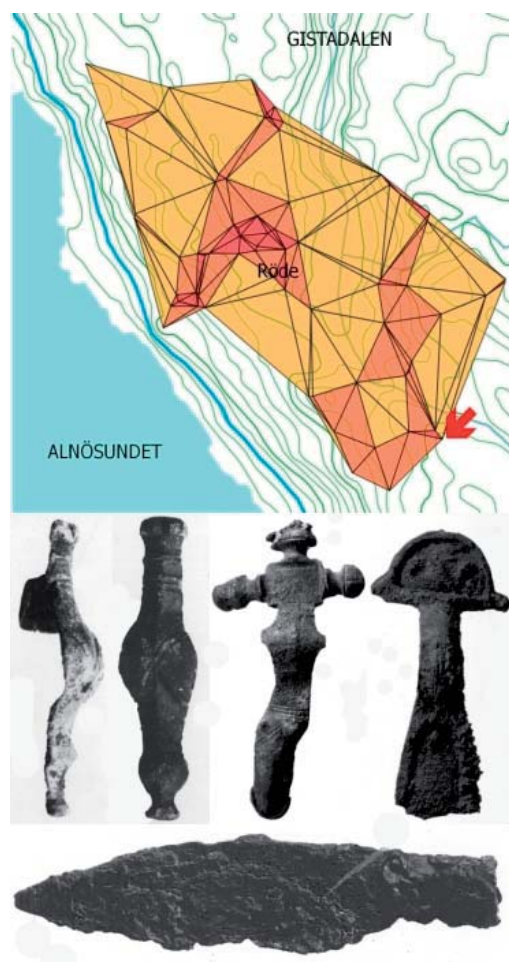


Fig. 6. Raä 39, Alnö sn. Undersökning av jordblandat röse med brandlager.
Fynd: SHM 22492:18: Två likarmade spännen av brons, bågspänne av brons, korsformigt spänne av brons, kniv av järn, del av ett ringspänne, doppsko av brons till knivslida, järnfragment, delar av ett kamfodral (ornerat), brända ben av människa.

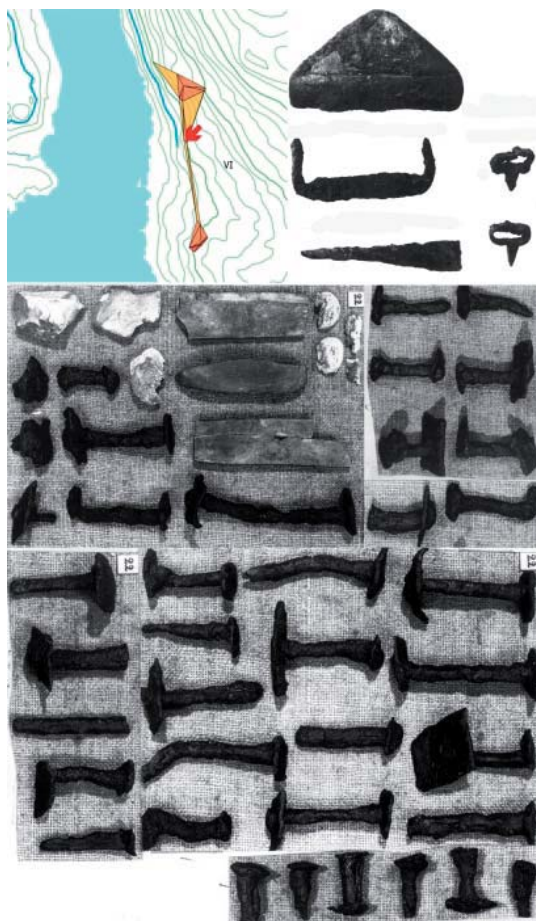


Fig. 7. Raä 56. Undersökning av gravhög med jord och stensblandning med brandlager. I brandlagret fanns en grop 0,18 m i diameter, 0,1 m dj. där de brända benen låg samlade. Den enda graven med vapen.

Fynd: SHM 22492:22: Svärdsknapp (typ Petersen, Vikingetidens sverd II) med spår av pålagda silvertrådar, eldstålsliknande järnföremål, lansettformad pilspets av järn, 2 bandliknande broddar av järn, 46 järnnitar och ett 50-tal bitar av nitar och spikar, ornerad benkam, 2 halvsfäriska spelbrickor av ben, sandstensbrynen, 3 flintbitar, brända ben.

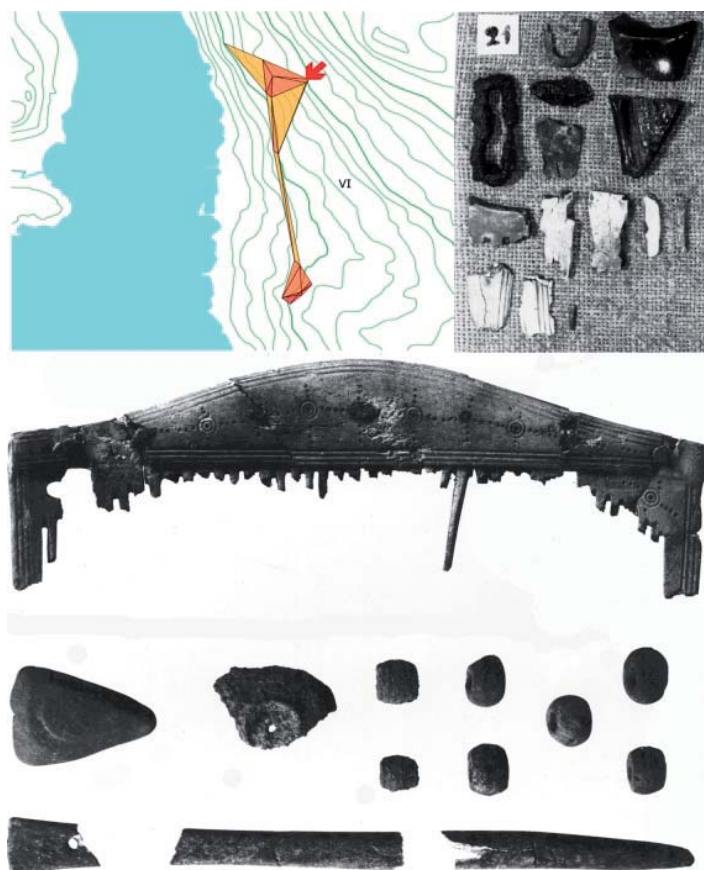


Fig. 8. Raä 61. Undersökning av en gravhög med i mitten ett kärnröse. Under kärnröset fanns ett rektangulärt brandlager 1,15 m l. och 0,6 m br. Runt detta brandlager fanns en av klumpstenar uppbyggd stensättning som bildade en rektangulär inneslutning för brandlagret.

Fynd: SHM 22492:21: Fragment av ett bronsmycke med pånitad rundel (jmf ryggknappsspännena), 7 pärlor (2 bronsspiral, 5 glasfluss), bronsten, litet bronsbleck, järnkrampa, 2 smälta glasbitar av brunt glas, 2 sammansatta kammar, hjärtformig plan sten, brända ben varav en del djurben. Under brandlagret framkom en benkam samt en bennål med platt genomborrat huvud.

Tab. 1. Nyckel för omvandling av olika nummersystem som använts avseende undersökta fornlämningar på Alnön.

RAÄ nr	SHM nr	Ekelund-39 nr (rapport)	Ekelund-39 (kartor)
2	24492:1	01:01	02:01
3		2:1-2	saknas
5	22492:8	05:06	06:06
7	22492:6	04:09	04:07
07:01	22505	09:02	09:03
8	22492:7	04:04	04:05
10	326	10:01	12:01
14	22492:2,5	03:08,1	5:7, F
15	20430	03:01	05:01
20		23	23
21	21758	08:28	10:C
24	22492:15	17:02	17:02
24	22492:14	17:01	17:01
27	22492:9	6	saknas
35	22492:3-4	3:10-14	5
36		3:2,5,7	5
37	22492:11	09:04	09:01
37:02:00	22492:10	09:01	09:02
38	22492:17	21:01	21:01
39	22492:18	21:02	21:06
43	22492:13	15:07	15:07
44	22492:12	15:01	15:02
46	22532		22:1 (saknas)
55		23	25
56	22492:22	32:01:00	27:01:00
56		32:02:00	27:02:00
57			saknas
58	22492:20	26:01:00	26:01:00
58		26:02:00	26:04:00
61	22492:21	27:01:00	26:06:00
62		31	11
62	(Murberget)		
65	22492:19	24:01:00	24:01:00
76		29	saknas
78	22506	30	saknas
79	(Murberget)		28
81	(Murberget)		28
82	(Murberget)		28
101	(Murberget)		saknas
102	(Murberget) ej fornlämning.		saknas
133	22492:16	19:01	19:01

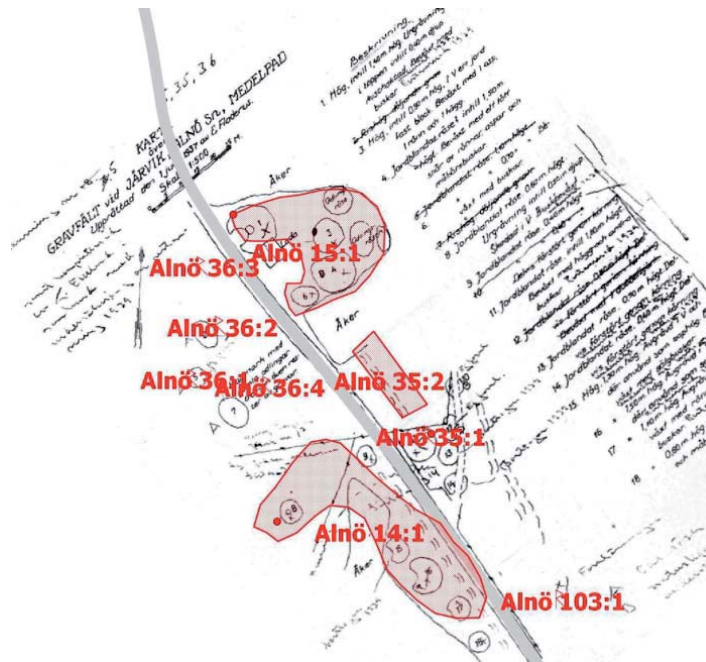


Fig. 9. Exempel på rektifiering av Ekelunds kartor från 1939 mot fastighetskartan och FMIS.

forminnesområde som fynden kommer från. Ekelunds ursprungliga numrering har ändrats i forminnesregistret, men inte i SHM:s katalog. Enda sättet har varit att rektifiera Ekelunds kartor gentemot fastighetskartan och forminnesregistret. På så sätt har tabell 1 kunnat upprättas.

Rumsliga analyser

Jag hoppas kunna bidra till kompletterande kunskap om just Alnön utifrån de metoder och tankegångar som redovisats av Peter Persson och Per Ramqvist ovan. Jag har valt en snarlik metod som inbegriper både avstånd mellan gravhögar och storleken på dem. På så sätt erhålls ett mått på elitens centrum (störhögar) och var bebyggelsen koncentrerar sig (antalet gravar). Jag har inte skilt mellan stensättningar och högar, som möjligen återspeglar en tidsmässig skillnad, men däremot är bronsåldersrösen inte med i analysen.

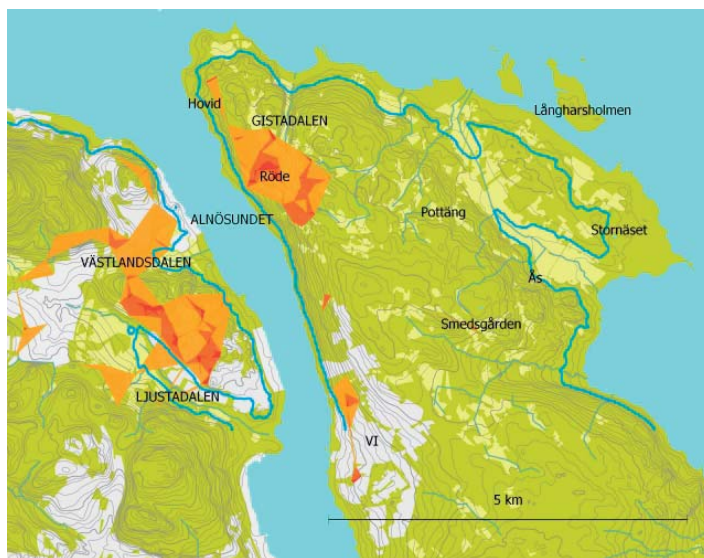


Fig. 10. Gravarnas kluster vid Alnösundet, Skön och Alnö sn. Gravarnas läge har triangulerats och trianglarna färgats utifrån respektive omkrets. Tätt liggande gravar består av mörkare trianglar. Metoden är beskriven i Spång 2005.

Föremålsanalysen har förenklats genom att importerat gravgods behandlats som grupp för att se om gravar med sådant innehåll avviker från gravar med björnfalanger. Detta för att belysa förslag som framförts av Peter Persson om att björnfalanger tillhör en religiös elit (bärsärkar), alternativt Bo Petrés (1980) förslag att de hör samman med pälshandel (pälshandlare?).

En första överblick av gravkluster runt Alnösundet bekräftar det som redan framförts i tidigare forskning (fig. 10). På båda sidor om Alnösundet finns en ansamling av gravar och gravfält som mer eller mindre bildar en enhet eller bygd, men det framgår också att bygden går att dela in i mindre grupper. Ljustadalen och Västlandsdalen har nämnts tidigare, men här framgår också att Ljustadalen kan ha bestått av två olika grupper.

På Alnön tycks det på motsvarande sätt finnas fler mindre kluster av gravar. Tätorten Vi har förmodligen haft en större mängd gravar än vad

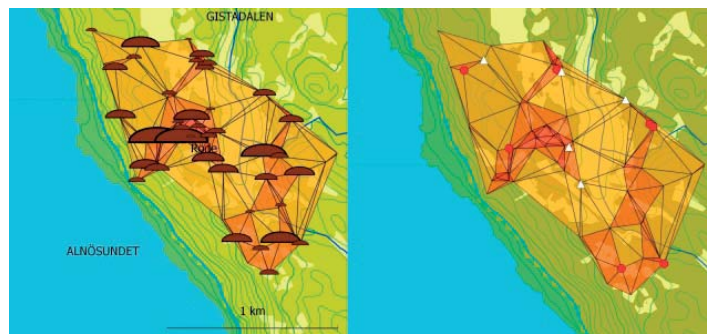


Fig. 11. Gravar vid Röde. Trianguleringen är densamma som i figur 10, men här har även storleken på gravhögar markerats. Den största högen är 22 meter i diameter. T.h framgår var björnfalanger (vita stjärnor) och importföremål (röda prickar) finns i gravgodset.

som nu visar sig. Den sentida bebyggelsen har brett ut sig mest i detta område och man kan förmoda att en hel del gått till spillo under sågverks-epoken. Här har även den enda vapengraven påträffats (fig. 7), och det är inte omöjligt att fler har gått förlorade.

Kartan (fig. 11) visar en detalj av Röde, var de största högarna är belägna och samtidigt var gravhögar som tätast. Det är uppenbart att den största koncentrationen av gravhögar ligger intill byn Röde där även de största högarna finns. Antydning till ett stråk av högar leder ner till stranden mot Alnösundet. Två grupper kan skönjas på vardera sidan om Gistadalen, ett mönster som återkommer i Ljustadalen.

I jämförelse med dagens jordbruksmark (gult) så tycks Alnösundet - farleden - vara mer attraktiv än odlings/betesmarken. Förvisso finns goda jordar i Gistadalen, men bebyggelsen låg företrädesvis väster om denna. Kyrkan byggdes mellan Vi och Röde under mitten av 1200-talet, vilket kanske kan ses som ett uttryck för att den skulle binda samman de stora bygderna. 1700-talets bebyggelse drar däremot mer åt jordbruksmarkerna mellan Smedsgården och Näset (fig. 12), vilket indikerar att Alnösundet förlorat något av sin dragningskraft, till förmån för nyodlingar i låglänta områden i öster.

Elitens gravar (stora högar) verkar inte vara avskild från övriga gravar, utan de flesta ligger samlade vid Röde. Fyndinventariet i gravarna (fig. 11) visar heller inte att eliten (med importerade föremål, såsom



Fig. 12. T.h. karta över 1700-talets gårdar, upprättad 1702 T.v. triangulering av gårdslägena.

brons, pärlor m.m.) är belägna på en avskild plats. Likaså finns bärsärkar (med björnfalanger) företrädna inom hela klustret vid Röde. Däremot är det sällan som björnfalanger förekommer tillsammans med importföremål. I stället är det benkammar, benspetsar och spelbrickor av ben som tillhör kontexten. Detta förhållande gäller dock inte generellt. I synnerhet på Gotland är det vanligt med kombinationen björnfalanger och importföremål, men där är situationen lite annorlunda än på fastlandet, eftersom björnfällen i sig är ett importföremål. Björn har inte funnits på Gotland (Petré 1980).

Sammanfattning

En rimlig slutsats man kan dra av gravmönstret på Alnön är att eliten och "högbyggarna" var mer angelägna om närhet och uppsikt över farleden än närheten till jordbruks/betesmark och fiske/säljakt. Några enstaka högar vetter mot Klingrefjärden och öppet vatten där förmodligen säljakt och fiske bedrevs. Ett av dessa gravfält har undersökts i en provundersökning (Forsberg 2003) varvid två spännen av Husby-typ påträffades (fig. 13). Liknande spännen finns inte på annat håll på Alnön, eller Medelpad över huvud taget. De är emellertid vanliga i Mälardalsregionen (Waller 1996). Kanske fisket och säljakten utgjorde en egen nisch i samhället, med egna attribut i form av Husby-spännen bl.a. avskilt från jordbruks/betesekonomin med centrum runt Röde där



Fig. 13. Två spänner av Husby-typ påträffades vid en mindre provundersökning Raä 62, Alnö sn. Foto: Björn Grankvist, Murberget.

andra attribut såsom pärlor, benkammar, benspetsar och björnfalanger dominerade. Förvisso är slutsatsen lite hårddragen med tanke på att så få undersökningar gjorts på östra sidan av Alnö.

En vapengrav vid Vi (fig. 7) antyder att området hade en motsvarig-



Fig. 14. Den största gravhögen på Alnön, Raä 10, ligger nära bebyggelsen vid Röde. Från 1600-talet finns uppgifter om att en bronskittel med ben påträffats i graven. Foto: Björn Grankvist, Murberget.

het som Timrådalen (fig. 2), som skiljer sig från andra dalgångar vid Indalsälvens mynning genom att vapengravar är vanliga (Ramqvist 2012). I Vi är den nutida bebyggelsen koncentrerad och förmodligen har det funnits ett betydande kluster även här.

De största högarna har inte gett de rikaste fynden, snarare tvärtom. De rikaste fynden kommer från relativt oansenliga högar, ibland odlingsröseliknande. Inte heller gravar med björnfalanger utmärker sig i storlek. Den största högen, Raä 10, *Värdeshögen*, andra benämningar finns, bl. a. *kung Sverres hög*, fig.14, innehöll en bronskittel med brända ben, och bredvid en vapengrav med hästben, om uppgifterna från 1600-talet stämmer.

Arvid Enqvist (1943:26) har gått igenom äldre uppgifter om fynd vid *Värdeshögen*. Han citerar:

På Alnön är en högh, Warrehögen kalladt, i hwilken en för-
murknad Urna aff Messingh med brända been samt en annan
högh der bredewijd som hästen och wapn warit förwaradhe
uthi...[Teet 1685]



Fig 15. Stigbygel som enligt uppgift kommer från kung Sverres hög på Alnön. Den har ett orientaliskt ursprung från 1600-talet. Fyndet har inte legat i jorden särskilt länge när den togs tillvara på 1700-talet (?), men här finns många obesvarade frågor kvar att lösa. Foto: Fredrik Andersson, Digitala museet vid Livrustkammaren och Skoklosters slott med Hallwylska museet.

Wid byn Röde blef 1687, i den förmente Konung Sverres hög, uppfunnen en förgylld och utarbetad Koppar-Stegbygel, hwilken förwaras i Kongl. Witt. Hist. och Antiquitets-Academien [Tuneld 1794]

Vid Röde by på Älön i Medelpad i en ättehög, kallad Sverres hög, funnos av Häradshövding Teet en urna och twänne stegbyglar [Liljegren: Förteckning 1830, n:o 38]

I SHM:s katalog uppges att stibyglarna (nu tre!) har deponerats till Livrustkammaren. Sofia Nestor på Livrustkammaren har identifierat stigbygel från Värdeshögen och uppger i ett mejl:

Stigbygel Inv nr 7883 i Livrustkammarens samling bör vara den du söker. Stigbygel är en deposition från SHM 1900-04-03, "SHM nr 326 ?" och uppges vara funnen i kung Sverres hög. I vårt interna anteckningsfält finns också en kryptisk formulering "Enligt inv 1867 jfr 1 par liknande med nästan identisk dekor i Karl XI:s inv 584 (?)".

När bilden på denna stigbygel skickades blev jag minst sagt förvånad (fig. 15). Här finns gåtor att lösa!

Referenser

- Ekelund, Gunnar 1939. *Rapport över restaurering och undersökningar av de inom Alnö socken, Medelpad förekommande fasta fornlämningar*. Murbergets arkiv. Härnösand.
- Floderus, Erik 1939. *Alnö sockens fornlämningar. Redogörelse grundad på fornlämningsinventering 1938 samt undersökningarna och restaureringarna 1939*. Murbergets arkiv. Härnösand.
- Forsberg, Lennart & Georg, Ola 2003. *Särskild arkeologisk utredning av området vid raä 62, grav och boplatz från yngre järnåldern, Alnö socken, Medelpad*. Murbergets Rapport 2003:25. Härnösand.
- Holmbäck, Åke & Wessén, Elias 1940. Södermannalagen och Hälsingelagen. Svenska landskapslagar 3. Stockholm.
- Lövgren, Esse 1955. Befolkningsutvecklingen. En demografisk studie. *Sundsvallsdistriktet 1850-1950:373-408*. (red: Arpi, Gunnar & Hjulström, Filip & Lövgren, Esse). Uppsala.
- Persson, Peter 2008. *ADIN i Västernorrland. Rapport över ett Accessarbete och en arkeologisk översikt*. Murbergets arkiv. Härnösand.
- Persson, Peter 2009. Centralorter i Västernorrland under järnåldern. *Arkeologi i Norr* 11:53-92.
- Petré, Bo 1980. Björnfällen i begravningsritualen - statusobjekt speglande regional skinnhandel? *Formvännen* 75:266-270.
- Puktörne, Tommy 2000. Den medeltida kyrkan i Skön. *Kyrkan och bygden utgiven med anledning av Sköns kyrkas 150-års jubileum 1 oktober 2000* (red: Puktörne, Tommy). Härnösand.
- Selinge, Klas-Göran 1977. Järnålderns bondekultur i Västernorrland. *Västernorrlands förhistoria*. Härnösand.
- Ramqvist, Per H. 2000. *Arkeologiska utgrävningar i Norrland 1950-1995. En databas sammanfattande 1700 undersökningar*. Studier i Regional Arkeologi 1. Mitthögskolan. Örnsköldsvik.
- Ramqvist, Per H. 2012. Geosocial diversitet under folkvandringstiden. Idéer utgående från Medelpad. *Arkeologi i Norr* 13:75-103.
- Spång, Lars Göran 2005. *Rumslig fördelning av fyndplatser och fornlämningar. Avgränsa, finna samband, lokalisera centrum, interpolera, m.m.* Murbergets rapport 2005:9. Härnösand.
- Spång, Lars Göran 2012. *Norra Alnön - ett riksintresse*. Murbergets småskriftserie nr 10. Härnösand.
- Spång, Lars Göran 2013. *Loggbok. Underlag till skriften Norra Alnön - ett riksintresse*. Murbergets Rapport 2013:4. Härnösand.
- Waller, Jutta 1996. *Dräktnålar och dräktskick i Östra Mälardalen. Kontinuitet och förändring under folkvandringstid och vendeltid*. Aun 23. Uppsala.